

ORIJINAL ARTICLE / ORIJINAL MAKALE

Türkiye’de akraba evliliklerinin yaygınlığının değişimi ve dirençli grupların belirlenmesi: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’ndan evlilik kuşaklarına göre analizler

Determining the changes in the prevalence of consanguineous marriages and resistant Groups in Turkey: Analyses by marriage cohorts from the 2018 Turkish Demographic and Health Survey

 İsmet Koç¹

¹Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Nüfus Bilim Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Geliş Tarihi: 11.05.2022, **Kabul Tarihi:** 07.08.2022

Öz

Amaç: Akraba evlilikleri, özellikle bebek ölümlerine ve genetik hastalıklara olan olumsuz etkileri bakımından önemli bir halk sağlığı sorunu olarak görülmektedir. Türkiye’de son 50 yılda akraba evliliklerinin oranının, %27 seviyesinden sadece %11’lik bir azalma ile ancak %24 seviyesine gerilemiş olması akraba evliliklerinin dirençli yapısına işaret etmektedir. TNSA- 2018 sonuçlarının kullanıldığı bu çalışmanın üç temel amacı bulunmaktadır: (1) Akraba evliliği yaygınlığının zaman içindeki değişimini belirlemek, (2) Bu dönemdeki akrabalı yetiştirme katsayısının değişimini ortaya koyarak akraba evliliklerinin iç yapısında meydana gelen değişimi anlamak, (3) Akraba evliliklerinin sosyo-demografik belirleyicilerini ortaya koyarak dirençli sosyo-demografik grupları belirlemek.

Yöntem: Çalışmada, 1993 öncesi dönemden başlanarak 2014-2018 dönemine kadar oluşturulan evlilik kuşağı değişkeninin yanı sıra, çalışmanın hem betimsel hem de çok değişkenli analiz bölümlerinde, kadınların birçok özelliği de dikkate alınmaktadır.

Bulgular: Çalışmanın sonuçlarına evlilik kuşakları temelinde bakıldığında, 1993 ve öncesinde evlenen kadınlar arasında %40 olan akraba evliliği oranının 2014-2018 döneminde evlenen kadınlar arasında, %60 azalarak, %16’ya gerilediği görülmektedir. Yine bu dönemde, akrabalı yetiştirme katsayısı, 0.018’den 0.006’ya gerilemiştir. Bu durum, Türkiye’de zaman içinde birinci kuzenler arasındaki evliliklerin oranının, aynı dönemde, %85’ten %46’ya gerilemiş olmasıyla ilişkilidir.

Sonuç: Çalışmada kullanılan lojistik regresyon analizlerinin sonuçları, eğitimsiz kadınların, çalışmayan veya sosyal güvenliği olmadan çalışan kadınların, anadili Kürtçe veya Arapça olan kadınların, yoksul kadınların, ebeveynleri akraba evliliği yapmış olan kadınların, çocukluğunu Doğu’da ve kırsal alanlarda yaşayan kadınların akraba evliliği yapma riskinin daha yüksek olduğunu, dolayısı ile bu grupların akraba evliliği olgusunun dirençli kalmasına katkıda bulunmaya devam ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akraba Evliliği, Akrabalı Yetiştirme Katsayısı, Evlilik Kuşağı, Dirençli Gruplar, Türkiye

Sorumlu Yazar: Prof. Dr., İsmet Koç, Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

E mail: iskoc@hacettepe.edu.tr, **Telefon:** +90 (532) 514 89 72.

Nasıl Atıf Yapılmalı: Koç İ., Türkiye’de akraba evliliklerinin yaygınlığının değişimi ve dirençli grupların belirlenmesi: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’ndan evlilik kuşaklarına göre analizler. Turk J Public Health 2022;20(3):423-438

©Copyright 2022 by the Association of Public Health Specialist (<https://hasuder.org.tr>)
Turkish Journal of Public Health published by Cetus Publishing.

Turk J Public Health 2022 Open Access <http://dergipark.org.tr/tjph/>.
This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Abstract

Objectives: Consanguineous marriages are accepted as a public health concern due to its negative effect on infant mortality and genetical diseases. During the last 50 years, the frequency of consanguineous marriages has decreased by 11 percent from 27 percent to 24 percent in Turkey that refers its resisting structure. The study using data from TDHS-2018 has three main objectives: (1) To determine the changes in the prevalence of consanguineous marriages over time, (2) To understand the changes in internal structure of consanguineous marriages over time, (3) To determine the resistant groups by examining their socio-economic determinants.

Methods: The study considers many characteristics of women in both descriptive and multivariate analyses together with marriage cohorts from period before 1993 up to 2014-2018.

Results: The results show that the rate of consanguineous marriage among women married before 1993 is 40 percent, while it decreases to 16 percent, by declining 60 percent, among women married in 2014-2018 period. The inbreeding coefficient has also decreased from 0.018 to 0.006 in the same period. These findings are closely related with decline in percentage of marriages among first cousins from 85 percent to 46 percent during same period.

Conclusion: The results of the logistic regression indicate a higher risk of consanguineous marriage among women who are uneducated, not working, Kurdish or Arabic, living in the poor households, spent their childhood period in East region/rural and has parents in consanguineous marriages. Consequently, such women can be defined as resistant groups that contribute higher level of consanguineous marriage in Turkey.

Keywords: Consanguineous Marriage, Inbreeding Coefficient, Marriage Cohort, Resistant Groups, Turkey

GİRİŞ

Son elli yıl içinde tüm dünyada akraba evliliklerinin yaygınlığında önemli bir azalma olmasına karşın, akraba evlilikleri halen tüm etnik ve dini gruplarda oldukça değişen seviyelerde de olsa sık karşılaşılan toplumsal bir olgu olmaya devam etmektedir.¹⁻⁴ Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %20’sinin akraba evliliği ile başlayan bir ailede yaşadıkları tahmin edilmektedir.⁴ Özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu Kuzey Afrika, Orta Doğu, Güney ve Orta Asya ülkelerinde evliliklerin çok önemli bir bölümü akrabalar arasında gerçekleşmektedir.^{1,4,5-13} Türkiye, nüfusunun neredeyse tamamının

Müslümanlardan oluştuğu bir ülke olarak, bu genel saptama için bir istisna oluşturmamaktadır. Hızlı bir sosyo-kültürel ve ekonomik dönüşüm, kentleşme ve modernleşme eğilimi içinde bulunan Türkiye’de evliliklerin halen yaklaşık dörtte birinin akrabalar arasında gerçekleşmesi paradoksal bir durum oluşturmaktadır. Türkiye’de akraba evliliğinin dirençli yapısına işaret eden çok sayıda ulusal ölçekli çalışma bulunmaktadır.^{2,3,14-21} Bunların yanı sıra, bazı yerel ölçekli çalışmalarda da il ve bölge seviyesinde yaygın olarak gerçekleştirilen akraba evliliklerine dikkat çekilmektedir.²²⁻³¹

Bu bağlamda, 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2018), serinin son ve en güncel araştırması olarak akraba evliliklerinin derinlemesine analiz edilebilmesine imkan vermektedir.³² Bu veri setini kullanan bu çalışmanın üç temel amacı bulunmaktadır: (1) Türkiye’deki akraba evliliği yaygınlığının son elli yıl içindeki değişimini akrabalık dereceleri temelinde belirlemek, (2) Bu dönemdeki akrabalı yetiştirme katsayısının (inbreeding coefficient) değişimini ortaya koyarak akraba evliliklerinin iç yapısında meydana gelen değişimi anlamak, (3) Akraba evliliklerinin sosyo-demografik belirleyicilerini, başta evlilik kuşakları temelinde olmak üzere, ortaya koyarak dirençli sosyo-demografik grupları belirlemek.

YÖNTEM

2.1. Veri kaynağı

Çalışmanın temel veri kaynağını, TNSA-2018 kapsamında uygulanan hane halkı ve kadın soru kağıtlarından gelen veriler oluşturmaktadır. Ağırıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılan TNSA-2018’in örnekleme tasarımı, Türkiye geneli, beş demografik bölge ve kentsel ve kırsal yerleşim yerleri için analiz yapmaya imkan vermektedir. TNSA-2018’de 11056 hane halkı görüşmesi tamamlanarak, bu hanelerde 15-49 yaş grubunda olan 7346 kadın ile görüşülmüştür. Bu kadınların 5138’i en az bir kez evlenmiş kadınlardan oluşmaktadır. Bu çalışmanın analiz birimini bu kadınların ilk evliliklerindeki akraba evliliği durumu oluşturmaktadır.

TNSA-2018’in veri toplama süreci başlamadan önce, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu veri toplama sürecine ve bu süreçte kullanılacak soru kağıtlarını onaylamıştır.

Ayrıca hem hane halkı hem de kadın görüşmesi öncesinde cevaplayıcılar araştırma hakkında bilgilendirilerek onamları alınmıştır.

Ayrıca, çalışmanın akraba evliliklerinin araştırma yılları bazında değişiminin tartışıldığı bölümünde, 1968, 1983 ve 1988 nüfus araştırmalarından gelen ikincil veriler; 1993, 1998, 2003, 2008 ve 2013 nüfus ve sağlık araştırmalarından gelen birincil veriler de kullanılmaktadır.

2.2. Değişkenler

TNSA-2018 kapsamında en az bir kez evlenmiş kadınlara “... ile aranızda akrabalık var mı(ydı)? sorusu sorulmuştur. Daha sonra bu soruya evet diyen kadınlara “... neyiniz olur(du)? sorusu sorulmuştur. Bu sorunun cevap kategorileri “Hayır (0), Amca oğlu (1), Hala oğlu (2), Dayı oğlu (3), Teyze oğlu (4), Baba tarafı diğer (5), Anne tarafı diğer (6) ve Diğer (96)” şeklinde oluşturulmuştur. Bu sorular ve cevap kategorilerinden hareketle çalışmanın bağımlı değişkeni olan akrabalık derecesi “Akrabalık yok (0), Birinci kuzen (1-4) ve Diğer akraba 5,6 ve 96” değişkeni oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerden ilki olan evlilik kuşağı değişkeni, kadınların evlilik yılları esas alınarak en yakın evlilik kuşağından başlanarak geriye doğru olmak üzere beşer yıllık olarak kurulmuştur. Eğitim seviyesi değişkeni, en son tamamlanan eğitim seviyesi; çalışma durumu değişkeni ise hem çalışma durumu hem de çalışılan işte sosyal güvenlik sahibi olarak çalışılıp çalışılmadığı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Kadının anadili değişkeni, kadının annesinden öğrendiği anadili göstermektedir. Bu değişken oluşturulurken gözlem sayısı az olan Arapça ve diğer diller birleştirilmiştir.

Ebeveynlerin akrabalık derecesi değişkenin oluşturulmasında, kadın için oluşturulan akrabalık derecesi değişkeninin oluşturulmasında izlenen yol izlenmiştir. Çalışmada kullanılan geleneksellik seviyesi değişkeni için kadının eşi ile tanışma biçimi, nikah türü, evliliğe karar verme biçimi, başlık parası ve evliliğin kuruluşundaki aile kompozisyonu değişkenleri dikkate alınmıştır. Bu aşamada, kadının eşi ile tanışmasında aile ve akraba çevresinin etkin olması, dini nikah yapılması, evliliğin görücü usulü olması, başlık parası ödenmesi ve evliliğin kuruluşunda aile kompozisyonunun geniş aile olması durumları “1” olarak; diğer durumlar ise “0” olarak kodlanmıştır. Daha sonra, bu değişkenlerin toplamından “0” ile “5” arasında değer alan geleneksellik seviyesi değişkeni elde edilmiştir. Daha sonra bu değişken, “*Geleneksel değil (0), Orta seviyede geleneksel (1,2) ve Çok geleneksel (3-5)*” olarak sınıflandırılmıştır.

Hane halkı refahı değişkeni, hane halkı soru kağıdı ile toplanan hanenin sahip olduğu dayanıklı tüketim mallarından oluşturulmuş olan %20’lik dilimlerin ilk ikisinin birleştirilmesi ile Yoksul (1), sonraki ikisinin birleştirilmesi ile Orta (2) ve son %20’lik dilimden de Zengin (3) kategorileri oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan kadınların çocukluklarını geçirdikleri bölge ve yerleşim yeri değişkenleri değişken olarak veri setlerinde bulunmaktadır.

2.3. Tanımlar

Çalışmada akraba evliliği, daha önce Bittles^{1,13} tarafından da tanımlandığı gibi aynı soydan gelen bireyler arasında yapılan evlilik olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, yukarıda değişkenlerin oluşturulması aşamasında da tanımlandığı gibi akraba evliliğinde, akrabalık

bağı anne veya baba soyundan gelebilir. Anne veya babasından biri kardeş olan eşlerin yaptığı evliliklere 1. derece akraba evliliği (kuzen evlilikleri); büyükanne veya büyübabalarından biri kardeş olan eşlerin yaptığı evliliklere ise 2. derece akraba evliliği (torun evlilikleri) denir.

Akrabalı yetiştirme katsayısı (inbreeding coefficient), bir bireyin bir çift alellinin ikisinin birden aynı atadan alması olasılığını yani, kişinin aynı ataya göre homozigot durumdaki lokuslarının oranını vermektedir. Çalışmada akrabalı yetiştirme katsayıları, birinci derece akraba evlilikleri için $F= 0.0625$; diğer akrabalar için ise $F= 0.0156$ alınarak ve bu değerler ilgili kategorideki akraba evliliğinin yaygınlığı ile ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.

2.4. İstatistiksel yöntem

Bu çalışmada akraba evliliğinin yaygınlığının sürmesine katkıda bulunan dirençli grupların belirlenmesi için lojistik regresyon modelleri kullanılmıştır. Bu modeller kapsamında hesaplanan odds oranları %95 güven aralığında (GA) verilmiştir.

Bu çalışmada, betimsel analizlerde üç kategorili (Akrabalık yok, birinci derece akraba, diğer akraba) olarak kullanılan akrabalık derecesi değişkeni lojistik regresyon analizlerinde iki kategorili (Akrabalık yok ve akrabalık var) olarak oluşturulmuştur. Açıklayıcı değişkenlerde, akraba evliliği riskinin daha düşük olduğu kategoriler ilgili değişkenin referans kategorisi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, analizler sırasında açıklayıcı değişkenlerin seçiminde değişkenler arasındaki çoklu eş doğrusallık (multicollinearity) durumu ile TNSA-2018’in örnekleminin kompleks tasarımı da dikkate alınmıştır.

Çalışmadaki model oluşturma süreci, her aşamadaki değişkenlerin ek katkısını görmek amacıyla dört aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk model, akraba evliliği yaygınlığının zaman içindeki değişimini görmek üzere sadece evlilik kuşağı değişkenini modele dahil etmektedir. İkinci modelde, kadının temel özelliklerinden ikisi eğitim seviyesi ve çalışma durumu modele dahil edilmektedir. Üçüncü modelde, modele kültürel değişkenler (anadil, ebeveynin akrabalık derecesi ve geleneksellik seviyesi) girmektedir. Son aşamada ise, hane halkı refahı, çocuklukta yaşanan bölge ve yerleşim yeri gibi bağlamsal değişkenler modele dahil olmaktadır.

Çalışmada gerçekleştirilen ver analizlerinde SPSS 23.0 versiyonu kullanılmıştır. Analizlerde tip 1 hata seviyesi (α) %5 olarak alınmıştır.

BULGULAR

3.1. Betimsel Bulgular

3.1.1. Akraba Evliliklerinin Araştırma Yılları Bazında Zaman İçinde Değişimi

Tablo 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’de 1968-2018 dönemindeki 50 yıl içinde akraba evliliklerinin yaygınlığı %27’den %24’e gerilemiştir. Dönemin başında akraba evliliklerinin içindeki payı %85 olan birinci derece akrabalar arasında yapılan evliliklerin oranı, 2018 yılına gelindiğinde önemli ölçüde azalarak %46’ya düşmüştür. Birinci derece akraba evliliklerinin payının 2013 yılına kadar %50’nin üzerinde olduğu, 2013 ve sonrasındaki dönemde ise %50’nin altına indiği dikkati çekmektedir.

Birinci derece akraba evliliklerinin iç yapısına bakıldığında, kadınların zaman içinde baba tarafından amca oğlu ya da hala oğlu ile

evlenme yaygınlığının azaldığı; buna karşılık anne tarafından teyze oğlu ya da dayı oğlu ile evlenme yaygınlığının arttığı görülmektedir. Bu dönemde meydana gelen bir başka değişim, akraba evlilikleri içinde ikinci derece ve daha uzak akrabalar arasında yapılan evliliklerin artmasıdır. Bu çalışmada ele alınan 50 yıl içinde, birinci derece akrabalar dışında kalan bir akraba ile evlenme sıklığının 3,6 kat artarak %15 seviyesinden %54 seviyesine yükseldiği görülmektedir.

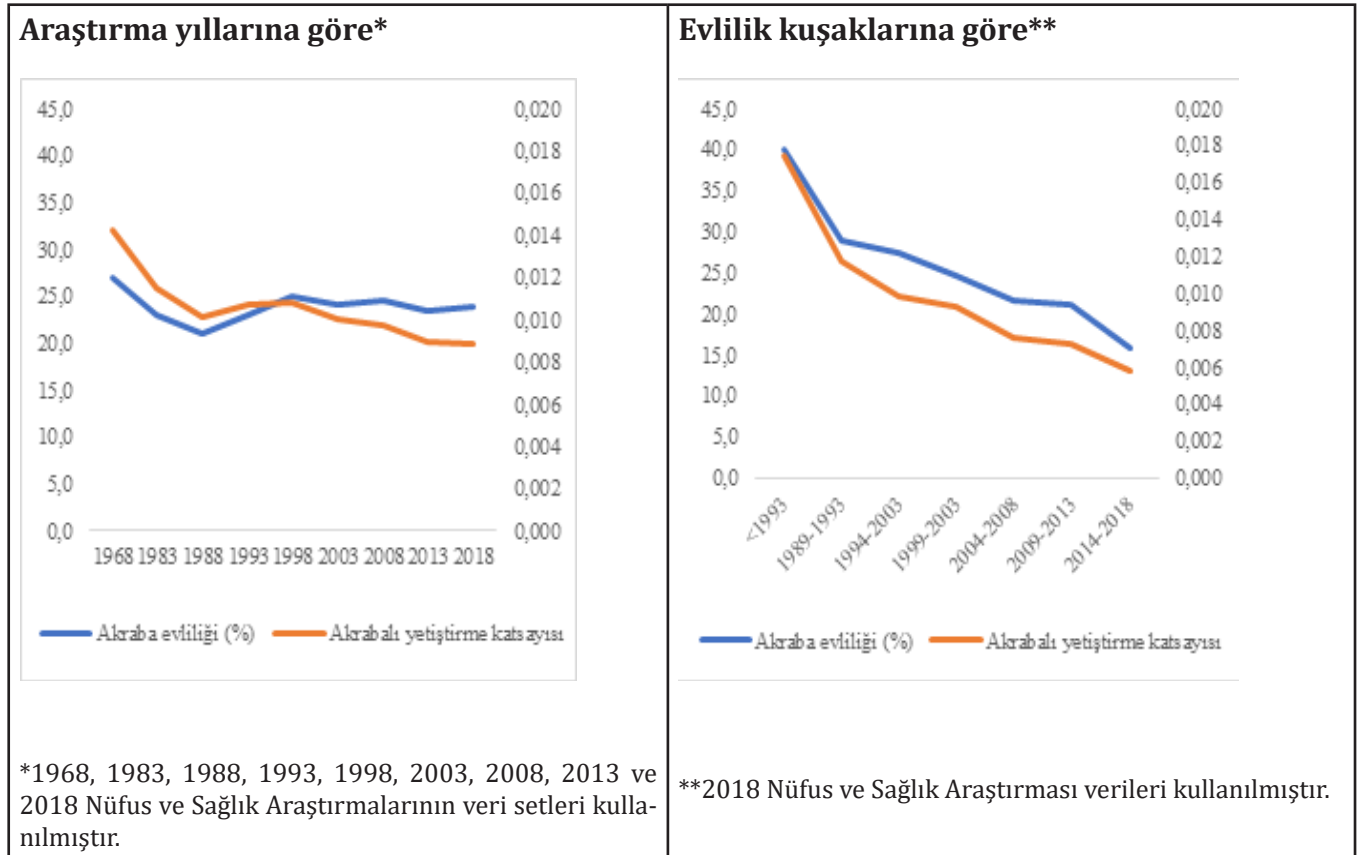
Türkiye’de akraba evliliklerinin giderek daha uzak akrabalarla yapıldığının bir diğer göstergesi de, çalışma kapsamında hesaplanan akrabalı yetiştirme katsayılarının $F=0.0149$ ’dan $F=0.0089$ seviyesine gerilemiş olmasıdır.

Akraba evliliklerinin değişiminin araştırma yılları bazında analiz edilerek yorumlanmasında ihtiyatlı olmak gerekmektedir. Bunun nedeni, bu tür analizlerdeki analiz biriminde hem daha önceki dönemlerde evlenmiş kadınların hem de daha yeni dönemde evlenmiş kadınların deneyimlerinin bulunması ve özellikle de eski evlilik kuşaklarından gelen kadınların yüksek orandaki akraba evliliği deneyimlerinin araştırma yıllarından hesaplanan akraba evliliği oranlarında ağırlıklı olarak temsil edilmesidir. Bu tür bir kirlilikten uzaklaşarak akraba evliliklerinde zaman içinde meydana gelen değişimleri daha net görebilmek amacıyla bu çalışmada, akraba evliliklerinin yaygınlığındaki değişim evlilik kuşakları bazında da incelenmektedir (Tablo 2 ve Şekil 1).

Table 1. Araştırma yıllarına göre akraba evliliği yaygınlığının ve akrabalı yetiştirme katsayısının değişimi, 1968-2018*

Akrabalık derecesi	TNA 1968	TNSA 1983	TNSA 1988	TNSA 1993	TNSA 1998	TNSA 2003	TNSA 2008	TNSA 2013	TNSA 2018
Akraba değil	73.1	76.9	78.9	77.0	74.9	75.9	75.4	76.5	76.2
Akraba	26.9	23.1	21.1	23.0	25.1	24.1	24.6	23.5	23.8
Birinci derece akraba	22.9	16.9	14.6	15.1	14.6	13.5	12.6	11.4	11.0
Amca oğlu	8.5	6.3	4.9	4.9	4.9	4.7	4.0	4.0	3.9
Hala oğlu		4.2	3.6	3.6	3.4	2.9	2.7	2.7	2.3
Teyze oğlu	14.4	3.6	3.5	3.4	3.2	3.1	3.1	2.5	2.7
Dayı oğlu		2.8	2.7	3.2	3.1	2.8	2.8	2.2	2.1
Diğer akraba	4.0	6.2	6.5	7.9	10.5	10.6	12.0	12.1	12.8
Akraba evlilikleri içinde									
Birinci derece akraba	85.1	73.2	69.2	65.7	58.3	56.0	51.2	48.5	46.1
Diğer akraba	14.9	26.8	30.8	34.3	41.7	44.0	48.8	51.5	53.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Akrabalı Yetiştirme Katsayısı	0.0149	0.0115	0.0101	0.0107	0.0108	0.0100	0.0097	0.0090	0.0089

*1968 verileri Timur, 1972; 1983 verileri Ulusoy ve Tunçbilek, 1987; 1988 verileri Tunçbilek, 1991 yayınlarından; diğer yıllara ait veriler yazarın ilgili veri setlerinden yaptığı analizlerden gelmektedir.

Şekil 1. Akraba evliliği yaygınlığının ve akrabalı yetiştirme katsayısının değişimi

3.1.2. Akraba Evliliklerinin Evlilik Kuşakları Bazında Zaman İçinde Değişimi

Evlilik kuşaklarına göre yapılan analizler, 1993 öncesinde evlenen kadınlar arasında %40 olan akraba evliliklerinin zaman içinde %60 azalarak 2014-2018 döneminde evlenen kadınlar arasında %16’ya kadar gerilediğini göstermektedir. Bu dönemde, tüm akraba evlilikleri içindeki payı %60 olan birinci derece akraba evliliklerinin payının zaman içinde azalarak %44’e kadar gerilediği görülmektedir. Aynı dönemde, tüm akraba evlilikleri içinde ikinci derece ve daha uzak akraba evliliklerinin payı ise, %40’tan %56’ya yükselmiştir. Evlilik kuşaklarına göre hesaplanan akrabalı yetiştirme katsayılarının zaman içinde 0.0175’ten 0.0058’e düşmesi de kadınların zaman içinde giderek daha uzak akrabaları ile evlendikleri bulgusunu teyit etmektedir (Tablo 2).

3.1.3. Kadının Temel Özelliklerine Göre Akraba Evliliği

Kadınların eğitim seviyesine göre bakıldığında (Tablo 2), eğitim seviyesi arttıkça akraba evliliği yapan kadınların oranının azaldığı görülmektedir. Eğitimi olmayan kadınlar arasında %42 olan akraba evliliği oranı, üniversite mezunu ya da daha fazla eğitimi olan kadınlar arasında %7’ye gerilemektedir. Eğitim seviyesi ile akraba evliliği ilişkisinde dikkati çeken başka bir nokta, eğitim seviyesi arttıkça birinci derece akraba evliliklerinin toplam akraba evliliği içindeki payının azalması, buna karşılık ikinci derece ve daha uzak akraba evliliklerinin payının artmasıdır. Kadınların çalışma durumu ile akraba evliliği arasındaki ilişkiye bakıldığında, sosyal güvenceli bir işte çalışan kadınlar arasında %10 olan akraba evliliği oranının çalışmayan ya da sosyal güvencesiz bir işte çalışan kadınlar

arasında %26-27 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Ayrıca, sosyal güvenceli bir işte çalışan kadınlar arasında, birinci derece akrabalar ile yapılan evliliklerin payı diğer kadınlara göre oldukça düşüktür (Tablo 2).

3.1.4. Kültürel Değişkenlere Göre Akraba Evliliği

Anadili Kürtçe olan kadınlar arasında %42 olan akraba evliliği oranının anadili Arapça olan kadınlar arasında %31’e; anadili Türkçe olan kadınlar arasında ise, %20’ye gerilediği görülmektedir (Tablo 2). Anadili Türkçe olan kadınlar arasında daha uzak akrabalarla yapılan akraba evliliklerinin payı, %60’lara kadar yükselirken; anadili Kürtçe olan kadınlar arasında bu oran %43’e; anadili Arapça olan kadınlar arasında ise %39’a kadar düşmektedir. Ayrıca, anadili Kürtçe olan kadınlar arasında akrabalı yetiştirme katsayısının $F=0.018$ kadar yükselmesi dikkati çekmektedir.

Kadınların ebeveynlerinin akraba evliliği yapıp yapmadıklarına göre bakıldığında (Tablo 2), ebeveynleri akraba evliliği yapmayan kadınlar arasında %20 olan akraba evliliği oranının, ebeveynleri birinci derece akraba evliliği yapan kadınlar arasında %32’ye; ebeveynleri daha uzak akrabalarla evlenmiş olan kadınlar arasında ise %37’ye yükseldiği görülmektedir (Tablo 2). Ebeveynleri akraba evliliği yapmayan kadınlar ve ebeveynleri ikinci derece ya da daha uzak akrabalarla evlenen kadınlar arasında ikinci derece ve daha uzak akrabalarla yapılan evliliklerin oranı daha yüksektir.

Geleneksellik seviyesi arttıkça akraba evliliği oranının, özellikle de birinci derece akraba evliliği oranının arttığı görülmektedir. Yüksek

seviyede geleneksel olarak tanımlanan kadınlar arasında akraba evliliği oranı %40’a; bu evliliklerin içindeki birinci derece akraba evliliklerin oranı %53’e yükselmektedir. Düşük seviyede geleneksel olarak tanımlanan

kadınlar arasında, tamamı ikinci derece ya da daha uzak akrabalarla olmak üzere %2 seviyesinde bir akraba evliliği yaygınlığı görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Değişkenlere göre akraba evliliğinin yüzde dağılımı ve akrabalı yetiştirme katsayısı

Değişkenler	Akrabalık yok	Akraba	Birinci derece	Diğer	n	Akrabalı yetiştirme katsayısı (F)
Evlilik kuşağı						
2014-2018	84.3	15.7	7.2	8.6	724	0.0058
2009-2013	78.9	21.1	8.5	12.5	854	0.0073
2004-2008	78.5	21.5	9.1	12.4	1008	0.0076
1999-2003	75.4	24.6	11.7	13.0	901	0.0093
1994-2003	72.5	27.5	11.8	15.7	847	0.0098
1989-1993	71.0	29.0	15.4	13.6	596	0.0118
<1993	60.1	39.9	24.0	15.9	208	0.0175
Eğitim seviyesi						
Eğitimi yok	58.4	41.6	24.2	17.4	471	0.0178
İlkokul	68.9	31.1	14.7	16.5	2013	0.0117
Ortaokul	75.8	24.2	10.9	13.2	778	0.0089
Lise	85.3	14.7	5.7	9.0	1008	0.0049
Üniversite ve +	92.6	7.4	1.6	5.8	868	0.0019
Çalışma durumu						
Çalışmıyor	73.2	26.8	12.8	14.0	3603	0.0102
Sosyal güvencesiz çalışıyor	73.8	26.2	11.2	15.0	901	0.0093
Sosyal güvenceli çalışıyor	89.8	10.2	3.7	6.5	634	0.0033
Anadil						
Türkçe	80.4	19.6	7.7	11.9	4034	0.0066
Kürtçe	57.6	42.4	24.5	17.8	807	0.0181
Arapça ve diğer	69.4	30.6	18.9	11.8	297	0.0136
Ebeveynin akrabalık derecesi						
Akrabalık yok	79.3	20.7	9.4	11.3	3919	0.0076
Birinci derece	68.4	31.6	15.9	15.7	759	0.0124
Diğer	63.0	37.0	16.1	20.9	459	0.0133
Geleneksellik seviyesi						
Düşük	98.0	2.0	0.0	2.0	1138	0.0003
Orta	77.1	22.9	9.1	13.8	2327	0.0078
Yüksek	60.2	39.8	21.1	18.8	1674	0.0161

Tablo:2 Devamı						
Hane halkı refahı						
Yoksul	66.0	34.0	18.2	15.8	1787	0.0139
Orta	78.6	21.4	8.6	12.8	2186	0.0074
Zengin	87.5	12.5	4.1	8.4	1165	0.0039
Çocukluğun yaşandığı bölge						
Batı	82.4	17.6	6.8	10.8	2276	0.0059
Güney	67.3	32.7	16.7	16.0	648	0.0129
Orta	79.5	20.5	7.6	13.0	1081	0.0068
Kuzey	82.4	17.6	5.9	11.8	272	0.0055
Doğu	60.7	39.3	23.5	15.8	859	0.0172
Çocukluğun yaşandığı yerleşim yeri						
Kent	77.6	22.4	10.2	12.2	4018	0.0083
Kır	71.2	28.8	13.7	15.2	1120	0.0109
Toplam	76.2	23.8	11.0	12.8	5138	0.0089

3.1.5. Bağlamsal Değişkenlere Göre Akraba Evliliği

Hane halkı refahı ile akraba evliliklerinin yaygınlığı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Akraba evliliğinin yaygınlığı, hane halkı refahı yüksek olan hanelerde yaşayan kadınlar arasında düşük (%13); hane halkı refahı düşük olan hanelerde yaşayan kadınlar arasında ise yüksektir (%34). Benzer bir şekilde, hane halkı refahı arttıkça akraba evlilikleri içinde birinci derece akraba evliliklerinin payının azaldığı; buna karşılık daha uzak akrabalarla yapılan evliliklerin payının ise arttığı görülmektedir.

Kadınların 12 yaşına kadar yaşadıkları bölgeye göre bakıldığında, Batı Anadolu'da %18 olan akraba evliliği oranının, Güney Anadolu'da %33'e; Doğu Anadolu'da ise %39'a yükseldiği görülmektedir. Bu iki bölgede, akraba evlilikleri içinde birinci derece akraba evliliklerinin payı; diğer bölgelerde ise ikinci derece ve daha uzak akraba evliliklerinin payı daha yüksektir. Doğu Anadolu'da akrabalı yetiştirme katsayısının $F=0.017$ seviyene

kadar yükselmiş olduğu dikkati çekmektedir.

Çocukluğunu kırsal alanlarda geçiren kadınlar arasında akraba evliliği oranı (%29), çocukluğunu kentsel alanlarda geçiren kadınlara göre (%22) daha yüksektir. Hem kentsel hem de kırsal alanlarda akraba evliliklerinin yarısından fazlasının ikinci derece ve daha uzak akraba evliliği olduğu görülmektedir.

1.2. Çok Değişkenli Analiz Bulguları

Tablo 3'te çalışma kapsamında akraba evliliği riskini belirlemek amacıyla oluşturulmuş olan dört farklı lojistik regresyon modelinin sonuçları verilmektedir. Akraba evliliklerinin zaman içindeki değişimini evlilik kuşakları bazında kontrol etmek için kurulmuş olan birinci model, 2014-2018 evlilik kuşağına göre akraba evliliği yapma riskinin, 2009-2013 evlilik kuşağına göre 1.4 kat (%95 GA 1.2-1.4); 1994-2003 evlilik kuşağına göre 2.0 kat (%95 GA 1.7-2.3); 1993 ve öncesine ait evlilik kuşağına göre ise 3.6 kat (%95 GA 3.1-4.0) daha yüksek olduğunu göstermektedir.

İkinci aşamada evlilik kuşağı değişkenine ek olarak kadının eğitim seviyesi ve çalışma durumu değişkenleri de modele dahil olmaktadır. Bu modelde, eğitim seviyesi ve kadının çalışma durumunun kontrolü altında evlilik kuşağı değişkeni etkisini halen sürdürmektedir. Kadının eğitim seviyesine göre bakıldığında, üniversite mezunu kadınlara göre ortaokul mezunu

kadınların 3.1 kat (%95 GA 2.1-4.1); eğitimi olmayan kadınların ise 6.4 kat (%95 GA 4.9-7.9) daha fazla akraba evliliği riskine sahip olduğu görülmektedir. Çalışmayan ve sosyal güvencesiz bir işte çalışan kadınlar sosyal güvenceli bir işte çalışan kadınlara göre sırası ile 1.9 kat (%95 GA 1.7-2.1) ve 1.6 (%95 GA 1.4-1.7) daha yüksek akraba evliliği yapma riskine sahiptir.

Tablo 3. Akraba evliliği riski için gerçekleştirilen aşamalı lojistik regresyon analizi sonuçları Odds Oranları (OR), İstatistiksel Anlamlılık Seviyesi ve Güven Aralıkları (GA))

	Model 1: Zaman Etkisi			Model 2: Temel Özellikler			Model 3: Kültürel Özellikler			Model 4: Bağlamsal Özellikler						
	Odds Oranı	p	GA	Odds Oranı	p	GA	Odds Oranı	p	GA	Odds Oranı	p	GA				
Değişkenler																
Evlilik kuşağı																
2014-2018	1.00	-	-	-	1.00	-	-	-	1.00	-	-	-	1.00	-	-	-
2009-2013	1.42	**	1.21	1.63	1.22	*	1.13	1.31	1.33	*	1.15	1.51	1.35	*	1.25	1.45
2004-2008	1.46	**	1.21	1.71	1.08	*	1.03	1.13	1.27	*	1.16	1.38	1.33	*	1.24	1.42
1999-2003	1.74	**	1.48	2.00	1.15	*	1.07	1.23	1.31	*	1.22	1.40	1.65	*	1.54	1.76
1994-2003	2.02	**	1.71	2.33	1.24	*	1.13	1.35	1.38	*	1.28	1.48	1.46	*	1.32	1.60
1989-1993	2.18	**	1.85	2.51	1.00	*	0.88	1.12	1.36	*	1.24	1.48	1.42	*	1.30	1.54
<1993	3.55	**	3.11	3.99	1.19	**	1.00	1.38	1.78	**	1.54	2.02	1.94	**	1.73	2.15
Eğitim seviyesi																
Eğitimi yok					6.37	**	4.86	7.88	1.34	**	1.22	1.46	1.30	**	1.21	1.39
İlkokul					4.25	**	3.20	5.30	1.41	**	1.23	1.59	1.44	**	1.20	1.68
Ortaokul					3.09	**	2.12	4.06	1.22	*	1.11	1.33	1.25	*	1.19	1.31
Lise					1.75	**	1.53	1.97	1.02		0.86	1.18	1.05		0.92	1.18
Üniversite ve +					1.00		-	-	1.00	-	-	-	1.00	-	-	-
Çalışma durumu																
Çalışmıyor					1.92	**	1.73	2.11	1.44	**	1.25	1.63	1.37	**	1.18	1.56
Sosyal güvencesiz					1.58	1.58	1.58	**	1.43	1.73	1.22	*	1.14	1.30	1.21	*
Sosyal güvenceli					1.00	-	-	-	1.00	-	-	-	1.00	-	-	-
Anadil																
Türkçe									1.00	-	-	-	1.00	-	-	-
Kürtçe									1.78	**	1.53	2.03	1.51	**	1.32	1.70
Arapça ve diğer									1.26	*	1.16	1.36	1.09		0.99	1.19

Tablo: 3 Devamı									
Ebeveynin akrabalık derecesi									
Akrabalık yok						1.00	-	-	-
Birinci derece						1.42	**	1.24	1.60
Diğer						2.01	**	1.74	2.28
						1.39	**	1.22	1.56
						1.95	**	1.74	2.16
Geleneksellik seviyesi									
Düşük						1.00	-	-	-
Orta						10.92	**	5.98	15.86
Yüksek						18.92	**	13.50	24.34
						19.10	**	13.02	25.18
Hane halkı refahı									
Yoksul								1.21	**
Orta								0.85	0.64
Zengin								1.00	-
									1.13
									1.29
									1.06
									-
Çocukluğun yaşandığı bölge									
Batı								1.00	-
Güney								1.87	**
Orta								1.00	0.92
Kuzey								0.90	0.72
Doğu								1.61	**
									1.41
									1.81
Çocukluğun yaşandığı yerleşim yeri									
Kent								1.00	-
Kır								1.08	0.96
									1.20
R ²	0.052		0.17			0.32		0.40	
Constant	0.188	**	0.10	**		0.01	**	0.01	**

*p<0.05 **p<0.01

Üçüncü modelde, istatistiksel anlamlılık seviyeleri bir miktar azalmış da olsa evlilik kuşağı, eğitim ve çalışma durumu değişkenlerinin akraba evliliği riski üzerinde halen etkili olduğu görülmektedir. Bu aşamada modele giren anadil değişkenine göre, anadili Türkçe olan kadınlarla karşılaştırıldığında, anadili Kürtçe olan kadınların akraba evliliği yapma riski 1.8 kat (%95 GA 1.5-2.0); anadili Arapça olan kadınların ise 1.3 kat (%95 GA 1.2-1.4) daha yüksektir. Ebeveynleri birinci derecede akraba evliliği yapan kadınların, ebeveynleri akraba evliliği yapmayan kadınlara göre 1.4 kat (%95 GA 1.2-1.6);

ebeveynleri ikinci derece veya daha uzak akrabalarla evlenen kadınların ise 2 kat (%95 GA 1.7-2.3) daha yüksek akraba evliliği riski bulunmaktadır. Geleneksellik seviyesine göre bakıldığında, geleneksellik seviyesi düşük olan kadınlara göre orta seviyede geleneksel olan kadınların akraba evliliği yapma riski 11 kat (%95 GA 6.0-15.9); yüksek seviyede geleneksel olan kadınların akraba evliliği yapma riski ise, 18 kat (%95 GA 13.5-24.3) daha yüksektir.

Son modelde yukarıda tartışılan değişkenlere ek olarak bağlamsal değişkenler (hane

halkı refahı, kadının çocukluğunu yaşadığı bölge ve yerleşim yeri değişkenleri) modele girmektedir. Bu modelde, daha önceki modellerdeki değişkenlerin dirençli bir şekilde akraba evliliği riski üzerinde etkili olmaya devam ettiği görülmektedir. Sadece anadili Arapça olan kadınların akraba evliliği riskinin, anadili Türkçe olan kadınlara göre 1.1 kat (%95 GA 1.0-1.2) daha yüksek olmasına karşın, bağlamsal değişkenler modele girdikten sonra, artık istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Modele yeni giren değişkenlerden hane halkı refahına bakıldığında, yüksek seviyede hane halkı refahına sahip kadınlara göre düşük seviyede hane halkı refahına sahip kadınların 1.2 kat (%95 GA 1.1-1.3) daha yüksek akraba evliliği riski olduğu görülmektedir. Kadınların sosyalizasyon sürecini tamamladıkları bölgeye bakıldığında ise, akraba evliliği yapma riski, Batı’da bu süreci tamamlayan kadınlara göre, Güney’de yaşayan kadınların 1.9 kat (%95 GA 1.7-2.1); Doğu’da yaşayan kadınların ise 1.6 kat (%95 GA 1.4-1.8) daha yüksektir. Diğer bölgelerdeki riskin Batı’da yaşayan kadınlardan farklı olmadığı gözlenmektedir.

Tablo 3’te verilen R²’lere bakıldığında, tüm bağımsız değişkenlerin yer aldığı dördüncü modelin akraba evliliği riskindeki değişkenliğin %40’ını açıkladığı görülmektedir. Söz konusu açıklama seviyesinde en önemli katkılar üçüncü modelde devreye giren kültürel özellikler ile ikinci modelde devreye giren kadının temel özelliklerinden gelmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, evlilik kuşakları temelinde yapılan analizler, araştırma yılları bazında tüm kadınlar üzerinden yapılan analizlerin aksine, Türkiye’de akraba evliliklerinin yaygınlığında önemli bir azalma meydana geldiğini

göstermektedir. En eski evlilik kuşağında yer alan kadınlar arasında %40 olan akraba evliliği oranının, en genç evlilik kuşağındaki kadınlar arasında %16’ya gerilediği görülmektedir. Bu dönemde, akraba evliliğinin yaygınlığında meydana gelen azalma, %60 civarındadır. Ancak, aynı hesaplamanın tüm kadınlar üzerinden yapılması durumunda, 1968-2018 dönemi için akraba evliliğinin yaygınlığındaki azalma sadece %11’dir.

Çalışmanın evlilik kuşaklarına ilişkin sonuçları, Türkiye’de tüm akraba evlilikleri içinde birinci derece akraba evliliklerinde zaman içinde önemli bir azalma; ikinci derece ve daha uzak akrabalarla yapılan evliliklerde ise önemli bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Evlilik kuşaklarına göre hesaplanan akrabalı yetiştirme katsayılarının zaman içinde 0.018’den 0.006’ya düşmesi de kadınların zaman içinde giderek daha uzak akrabaları ile evlendikleri bulgusunu teyit etmektedir. Türkiye’de akraba evliliklerinin ve özellikle de akraba evlilikleri içinde önemli bir yer tutan birinci derece akraba evliliklerinin azalmasında aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye evrilmesinin, iç göç süreci sonucunda akrabaların birbirinden coğrafi olarak uzaklaşmasının ve doğurganlık seviyesinin azalması sonucu akrabalık ilişkisi içinde bulunan kişi sayısının azalmasının önemli bir rolü bulunmaktadır.³³⁻³⁵

Türkiye’nin son 50 yılda yoğun bir şekilde yaşadığı sosyo-demografik, ekonomik ve kültürel dönüşüm sürecinin yarattığı modernleşme, kentleşme ve gelir artışına karşın geleneksel bir evlilik biçimi olan akraba evliliklerinin dirençli bir şekilde sürmesi açıklanması gereken paradoksal bir durum yaratmaktadır. Paradoksun en önemli kaynağını, akraba evliliklerinin

yaygınlığının değişimi incelenirken kullanılan analiz yöntemi oluşturmaktadır. Türkiye’de 1968-2018 döneminde gerçekleştirilen demografik araştırmalardan ya da başka veri kaynaklarından tüm kadınların bir bütün olarak alındığı çalışmalar, farklı evlilik kuşaklarından kadınların akraba evlilikleri konusundaki deneyimlerini özellikle de eski kuşakların deneyimlerini ağırlıklı olarak yansıttığı için, elde edilen akraba evliliklerine ilişkin sonuçların zaman içinde değişmeyen bir akraba evliliği örüntüsü görüntüsü yarattığı görülmektedir. Türkiye’deki akraba evliliklerinin yaygınlığının zaman içindeki değişimini doğru bir şekilde anlamak için tüm modernleşme eğilimlerini, yoğun bir şekilde yaşanan iç göç ve demografik dönüşüm süreçlerini yansıtacak analiz yönteminin kullanılması gerekmektedir. Bu çalışmada kullanılan analiz yöntemi, kadınları bir bütün olarak değil evlilik kuşakları temelinde analize sokarak, akraba evliliklerinin yaygınlığında meydana gelen değişimi doğru bir şekilde ortaya koymaktadır. Çalışmanın dayandığı temel veri kaynağı olan TNSA-2018 verileri, akraba evliliklerinin ülke genelinde zengin bir veri seti ile çalışılmasına izin veren güçlü bir veri kaynağı olmasına karşın, bu çalışma bağlamında iki temel sınırlılığı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışmada kullanılan veri kaynağından birinci derecede akraba evlilikleri dışında kalan akraba evliliklerinin (ikinci ve daha uzak) ayrıştırılamamasıdır. Bu durum, ikinci ve daha uzak derecedeki akrabalar arasındaki evliliklerde gözlenen artışın hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi hem de akrabalı yetiştirme katsayısının daha net olarak hesaplanması üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Çalışmanın ikinci sınırlılığı, akraba evliliğinin azalması sürecinde dirençli gruplar

belirlenirken, nüfus ve sağlık araştırmalarının merkezinde yer alan kadınların özelliklerinin kullanılmış olması; erkeklerin özelliklerine ilişkin bir değerlendirme/tartışma yapılamamış olmasıdır.

SONUÇ

Türkiye’de 1968-2018 döneminde gerçekleştirilen demografik araştırmalar ve bu araştırmalardan evlilik kuşaklarına göre yapılan analizler, akraba evliliklerinin sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel dönüşümlere dirençli bir yapısı olduğunu göstermektedir. TNSA-2018’den evlilik kuşaklarına göre yapılan analizlerde günümüze en yakın 2014-2018 evlilik kuşağında bile halen %16 seviyesinde akraba evliliği görülmesi bu dirençli yapıya işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan çok değişkenli analizler, Türkiye’nin son 50 yılda yaşadığı modernleşme sürecinin dışında kalmış grupların (eğitimsiz, çalışmayan, anadili Kürtçe olan, ebeveynleri akraba evliliği yapmış olan, geleneksellik seviyesi yüksek olan, yoksul hanelerde yaşayan, çocukluğunu Doğu ve Güney’de geçiren kadınlar) akraba evliliğinin dirençli yapısına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Bu sonuçlar, Türkiye’nin modernleşme sürecinde paradoksal bir biçimde dirençli kalmaya devam eden akraba evliliklerinin dirençli yapısına katkıda bulunan grupların akraba evliliği içinde kalmasına yol açan mekanizmalarını ortaya çıkarmaya yönelik niteliksel çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

BİLDİRİMLER

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Etik Onay: TNSA-2018’in veri toplama süreci başlamadan önce. Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu veri toplama sürecine ve bu süreçte kullanılacak soru kağıtlarını 18 Eylül 2018 tarihinde 35853172-100 sayılı kararı ile onaylamıştır. Ayrıca hem hane halkı hem de kadın görüşmesi öncesinde cevaplayıcılar araştırma hakkında bilgilendirilerek aydınlatılmış onamları alınmıştır.

Yazar Katkısı: Fikir: İK, Tasarım: İK, Gözetim: İK, Araç gereç: İK, Veri toplama ve işleme: İK, Analiz ve yorumlama: İK, Literatür tarama: İK, Yazma: İK, Eleştirel inceleme: İK.

KAYNAKLAR

1. Bittles AH. The role and significance of consanguinity as a demographic variable. *Popul Dev Rev* 1984; 20(3). 561-584.
2. Koç İ. Prevalence and sociodemographic correlates of consanguineous marriages in Turkey. *J Biosoc Sci* 2008; 40(1). 137-148.
3. Koç İ. Eryurt MA. The causal relationship between consanguineous marriages and infant mortality in Turkey. *J Biosoc Sci* 2017; 49(4). 536-555.
4. Bener A. Mohammad RR. Global distribution of consanguinity and their impact on complex diseases: Genetic disorders from an endogamous population. *Egypt J Med Hum Genet* 2017; 18(4). 315-320.
5. El-Hazmi MAF. Al-Swailem AR. Warsy AS. Al-Swailem AM. Sulaimani R. Al-Meshari AA. Consanguinity among Saudi Arabian population. *J Med Genet* 1995; 32(8). 623-626.

6. Hussain R. Bittles AH. The prevalence and demographic characteristics of consanguineous marriages in Pakistan. *J Biosoc Sci* 1998; 30(2). 261-275.
7. Bittles AH. Hussain R. An analysis of consanguineous marriages in the Muslim population of India at regional and state levels. *Ann Hum Biol* 2000; 27(2). 163-171.
8. Vardi-Saliternik A. Friedlander Y. Cohen T. Consanguinity in a population sample of Israeli Muslim Arabs. Christian Arabs. and Druze. *Ann Hum Biol* 2002; 29(4). 422-431.
9. Saadat M. Ansari-Lari M. Farhud DD. Consanguineous marriage in Iran. *Ann Hum Biol* 2004; 31(2). 263-269.
10. Hamany H. Jamhawi L. Al-Darawsheh J. Ajlouni K. Consanguineous marriages in Jordan: Why is the rate changing with time? *Clin Genet* 2005; 67(6). 511-516.
11. Bener A. Hussain R. Consanguineous unions and child health in the State of Qatar. *Paediatr Perinat Epidemiol* 2006; 20(5). 372-378.
12. Hamamy. H. & Alwan. S. The sociodemographic and economic correlates of consanguineous marriages in highly consanguineous populations. *Genom and Soc* 2016; 335-361.
13. Bittles. A. H. Consanguineous marriage. *The International Encyclopedia of Anthropology*. 2018; 1-4.
14. Timur S. Türkiye’de Aile Yapısı [Family Structure in Turkey]. Hacettepe University Publication. Ankara. 1972.
15. Ulusoy M. Tunçbilek E. Türkiye’de Akraba Evlilikleri ve Çocuk Ölümüne Etkisi. *Turkish Journal of Population Studies* 1987; 9(1). 7-26.
16. Tunçbilek E. Ulusoy M. Consanguinity in Turkey. *Turkish Journal of Population Studies* 1998; 11(1). 35-46.

17. Tunçbilek E. Koç I. Consanguineous marriage in Turkey and its impact on fertility and mortality. *Ann Hum Genet* 1994; 58(4). 321-329.
18. Hancioglu A. Tuncbilek E. Akraba Evlilikleri. Sosyo-demografik özellikleri ve çocuk ölümleri üzerindeki etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 1998; 41(1). 139-153.
19. Basaran N. Sayılı BS. Basaran A. Solak M. Artan S. Stevenson JD. Consanguineous marriages in the Turkish population. *Clin Genet* 1998; 4. 339-341.
20. Baykara-Krumme H. Consanguineous marriage in Turkish families in Turkey and in Western Europe. *Int Migr Rev* 2016; 50(3). 568-598.
21. Kaplan S. Pinar G. Kaplan B. Aslantekin F. Karabulut E. Ayar B. Dilmen U. The prevalence of consanguineous marriages and affecting factors in Turkey: a national survey. *J Biosoc Sci* 2016; 48(5). 616-630.
22. Baki A. Karaguzel A. Beser E. Cakmakci T. Ucar F. Omeroglu A. Consanguineous marriages in the province of Trabzon. Turkey. *East Afr Med* 1992; 69(2). 94-96.
23. Şimsek S. Ture M. Tugrul B. Mercan N. Ture H. Akdag B. Consanguineous marriages in Denizli. Turkey. *Ann Hum Biol* 1999; 26(5). 489-491.
24. Alper OM. Erengin H. Manguoglu AE. Bilgen T. Cetin Z. Dedeoglu N. Luleci G. Consanguineous marriages in the province of Antalya. Turkey. *Ann Genet* 2003; 47(2). 129-138.
25. Çiçeklioğlu M. Ergin I. Demirelöz M. Ceber E. Nazlı A. Sociodemographic aspects of consanguineous marriage in an urban slum of a metropolitan area in İzmir. Turkey. *Ann Hum Biol* 2013; 40(2). 139-145.
26. İnandı T. Savaş N. Arslan E. Yeniçeri.A. Peker E. Alışkın Ö. Durmaz E. Hatay’da akraba evliliği sıklığı. nedenleri. çocuk sağlığı. ilişkilerde mutluluk ve yaşam doyumu. *Turk J Public Health* 2016; 14(1). 43-55.
27. Tavukçu N. İrgil E. Bursa Nilüfer halk sağlığı eğitim ve araştırma bölgesi’nde yaşayan kadınlarda akraba evlilikleri. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 2008; 7(2). 107-112.
28. Pirinççi E. Oğuzöncül F. Açık Y. Elazığ il merkezindeki hastanelerde doğum yapan ve il merkezinde ikamet eden kadınlarda akraba evliliklerinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi (Journal of Experimental and Clinical Medicine)*. 2012; 19(3). 182-190.
29. Dayıoğlu H. Yılmaz A. Bulut E. Kütahya İlinde Akraba Evliliği Sıklığı ve Sonuçları. *Journal of the Institute of Science & Technology of Dumlupinar University/ Dumlupinar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2019; 43(1). 53-73.
30. Dağlı SÇ. Şahin RO. Danışman F. Filiz D. Çeler A. Çelik D. Mayda AS. Düzce ili Yığılca ilçe merkezinde akraba evliliği sıklığı ve etkileyen faktörler. *Duzce Medical Journal*. 2010; 12(2). 36-41.
31. Kutlubay A. Malatya İlinde Akraba Evliliği Sıklığı ve Tıbbi Sonuçları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi. Malatya. 2007.
32. HUIPS. 2018 Turkey Demographic and Health Survey. Ankara. Turkey: Hacettepe University Institute of Population Studies. T.R. Presidency of Turkey Directorate of Strategy and Budget. TÜBİTAK. 2019.

W

33. Koç. İ. (2018). “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin Oluşumu. Belirleyicileri ve Refah Durumu (2006-2016)”. Türkiye Aile Yapısı Araştırması İleri Analiz Çalışması. T.C. Aile. Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
34. Koç. İ. (2022) “Türkiye’de Aile Yapılarının Sıralı Yaşam Akışı Modelinden Esnek Yaşam Akışı Modeline Dönüşümü: Dün. Bugün ve Yarın”. Türkiye’de Nüfus ve Toplum. Yeditepe Yayınevi. İstanbul.